

Nr 18.

Ankom till riksdagens kansli den 9 mars 1931 kl. 10.30 f. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående viss omarbetning av lagen om uppsikt å vissa jordbruk.

Andra lagutskottet har till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 53 i första kammaren av herr *Tamm m. fl.* och nr 86 i andra kammaren av herr *Sandström m. fl.*

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära sådan omarbetning av lagen den 27 juni 1927 om uppsikt å vissa jordbruk, att de av 1924 års riksdag framlagda önskemålen beträffande vanhävdsbegreppets formulering bliva bättre följda, än som skedde vid 1927 års lagändring,

att sålunda vanhävdsbegreppet erhåller en mjukare utformning, exempelvis genom borttagande av ordet »alldeles» i § 3, första stycket,

att nationalekonomiskt önskvärda sammanslagningar av brukningsdelar ej förhindras, samt

att användande av åkerjord till bostads- eller industriella ändamål ej behöver vara beroende av Konungens befallningshavandes prövning.

Beträffande de skäl, som åberopats till stöd för berörda hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Enligt 1 § i 1927 års uppsiktslag skall beträffande sådan brukningsdel, som avses i lagen, uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Därest brukningsdel är utarrenderad, skall jämlikt 2 § som regel lagens bestämmelser äga tillämpning endast i fråga om nödiga byggnader. I lagens 3 § lämnas i vissa avseenden en närmare beskrivning av vanhävdsbegreppet. Sålunda anges i första stycket, att till vanhävvd ej är att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk. I andra stycket fastställs, att såsom vanhävvd ej heller skall anses, att byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkom-

Gällande bestämmelser.

mer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. Slutligen stadgas i 14 §, att brukningsdel må tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte, om länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande prövar det nödigt, samt att, därest i annat fall än i 3 § andra stycket sägs synnerliga skäl föreligga, att brukningsdel sammanslås med annan, länsstyrelsen äger efter kommissionens hörande tillåta, att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehöflig, bortföres eller lämnas utan underhåll.

Historik. Frågan om vanhävdsbegreppets utformande har vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens överbägande.

Norrlands-kommittén. I sitt år 1904 avgivna betänkande upptog norrlandskommittén ett förslag till lag innefattande bestämmelser till förekommande av vanhävd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna. I detta lagförslag intogs den bestämmelsen, att egendom, som avsåges i förslaget, icke finge så vanvårdas, att jordbrukets avkastningsförmåga uppenbarligen äventyrades, och ej heller för jordbruket nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla.

Kommittén anförde i sitt betänkande:

Man bör skilja mellan olika slag av vanhävd. Det kan förekomma en vanskötsel, som endast föranleder, att jord för tillfället eller för den närmaste framtiden avkastar mindre än vad den eljest kunde och borde, men som är lätt att avhjälpa och bättra genom några års driftigt arbete.

Men det kan också tänkas, att vanvården tager ett sådant omfång, att odlad jord småningom återgår till naturtillståndet, att det kapital, som ligger i jordens egenskap av att vara odlad, försvinner och att dess avkastningsförmåga för framtiden sålunda väsentligt reduceras.

Emellan dessa båda fall är det sålunda samma skillnad som emellan en ränteförskingring och en kapitalförskingring. Gränsen är naturligtvis i någon mån svävande, men det bör dock ej möta någon större svårighet att i ett givet fall avgöra, om densamma är passerad eller ej. Mot det lindrigare slaget av vanvård torde staten icke böra ingripa lika litet som staten eljest söker *framtvunga* produktiv verksamhet eller bestraffar en enskild, som på grund av bristande förmåga eller insikter icke kan sköta sitt yrke så som han borde. Mot den grövre vanvården åter, den, som sker så att säga avsiktligt, därför att jordens ägare icke vill vara jordbrukare, och som tydligen leder till odlingens tillbakagång samt berövar den kommande generationen förmånen att få emottaga uppbruten jord till samma omfattning och avkastningsförmåga, som de gångna släktenas arbete berett åt den närvarande, mot denna vanvård synes staten vara berättigad att ingripa.

Till motivering av det i lagförslaget upptagna vanhävdsbegreppet yttrade kommittén efter redogörelse för vissa förutsättningar för lagens tillämplighet följande:

Vidare förutsattes för lagens tillämplighet, att vissa grövre slag av vanvård förekommit. Hit hör till en början, att egendom så vanvårdas, *att jordbrukets avkastningsförmåga uppenbarligen äventyras*. Det vanligaste fallet härvid är, att, såsom ofta skett, åkrar och ängar lämnas utan skötsel, så att de efter hand förvandlas till mer eller mindre skogbeväxta utmarker, eller att skördar år efter år tagas utan att ersättning lämnas, så att jorden småningom utarmas. Är en odlad äga emellertid till jordmånen så dålig, att

dess avkastning icke ersätter brukningskostnaden för en på stället bosatt åbo, då kan dess utläggande till skogsmark naturligen icke anses såsom sådan vanvård, som i denna § avses. Någon minskning i jordbrukets avkastningsförmåga kommer åtgärden nämligen då icke att medföra.

Kommittén har vidare föreslagit, att såsom sådan grövre vanvård, varom nu är fråga, skulle anses jämväl om för jordbruket nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla. Dessa åtgärder behöva visserligen icke alltid medföra, att själva jordbruket försämrans, ty detta kan sammanläggas med annat jordbruk, som äger för båda fastigheterna tillräckliga byggnader. Men fastighetens värde såsom självständig jordbrukspossession förminskas likväl därigenom i högst avsevärd grad, och lika litet som trävaruindustrien bör få föranleda därtill, att landets odlade område minskas, lika litet bör det tillåtas, att densamma orsakar en reducering av de särskilda självständiga brukningsdelarnas antal. I de flesta fall är emellertid ifrågavarande förfarande med t. ex. husen på ett gammalt f. d. bondehemman icke förestavat av några skäl av berörda beskaffenhet, utan utgör tvärtom det mest talande beviset för ägarens avsikt att lämna jordbruket åt sitt öde.

Inom kommittén anfördes i denna del reservation dels av herr Lindhagen, dels ock av herr Claëson, Kempe och Lindman. Förstnämnde reservant ville fastställa vanhävdsbegreppet så, att vanhävd skulle anses föreligga, bland annat, om jordbruket och byggnaderna vore i sämre tillstånd än det, vari de uti bondehand varande jordbrukslägenheterna i orten i allmänhet befunne sig. Vad sålunda stadgats skulle dock ej gälla, där det efter noggrann undersökning befunnes, att jordmänen å en upptagen odling ej ägde det odlingsvärde, att jorden kunde med fördel brukas ens av någon, som saknade andra utvägar till försörjning.

Herr Lindhagen anförde efter redogörelse för den föreslagna lagens ändamål följande:

För att lagen emellertid skall få någon effekt i ovan angivna avseenden, måste till en början ej ställas alltför små fordringar på hävden. Odlingar och byggnader böra ej få vara i sämre tillstånd än det, vari bondejordbruk i allmänhet i orten befinner sig. Det är väl just detta man kan begära, varken mera eller mindre. Att det ej möter någon svårighet att här göra jämförelse framgår bäst av de bestämda svar, som från alla håll ingått på kommitténs fråga om skillnaden i skötseln av jordbruket på bolagshemman och bondehemman. Denna fordran i avseende å bolagshemmans hävd uppställes också i det förenämnda finska utkastet till en vanhävdslag.

Det svenska förslaget synes däremot avse att icke drabba vanlig utan endast en särdeles hög grad av vanvård, nämligen den, varigenom jordbrukets avkastningsförmåga uppenbarligen äventyras. Och känner man sig tveksam om, vad härmed menas, försvinner denna tvekan alldeles vid genomläsandet av motiven. Dessa angiva nämligen, att lagen syftar företrädesvis på de fall, att inägojord förvandlas till mer eller mindre skogbeväxta utmarker, eller att skördar år efter år tagas utan att ersättning lämnas, så att jorden småningom utarmas. Största delen av de bolagshemman, som enligt kommitténs utredning skötas oförsvarligt, skulle på detta sätt sannolikt i alla fall ej åtkommas av lagens bestämmelser.

Men även den synnerliga grad av vanvård, som kommittén åsyftar, kommer måhända i många fall att också undgå att drabbas av lagen. I motiven framhålles nämligen, att, om en äga med dålig jordmån övergives, detta ej bör betraktas såsom vanvård, vilket tre reservanter lära vilja hava utsagt

i själva lagen. Det är naturligtvis riktigt, att bruket av inägojord, som är för odling otjänlig, helst bör övergivas. Men härvid får man vara mycket försiktig i tillämpningen. Frågan, om en jord är otjänlig för jordbruk, beror så mycket på vem, som brukar den. Ett trävarubolag t. ex. skall ur sin synpunkt utan tvivel finna mycken jord oduglig för odling, som däremot skulle kunna bereda en fattig arbetare utan andra utvägar en draglig bärgning.

De tre övriga reservanterna ville bestämma vanhävsbegreppet på sådant sätt, att vanhävd skulle anses föreligga, om fastighet så vanvårdades, att jordbrukets avkastningsförmåga uppenbarligen äventyrades. Dessa reservanter framhöllo, att från lagen borde undantagas all jord av den beskaffenhet, att dess odling ej lönade sig, samt att till vanhävd ej borde räknas, att en jordägare sammansloge två eller flera brukningsdelar till en större gård och borttogs eller låte förfalla de byggnader, som vid ett sådant brukningssätt ej längre vore nödiga. Genom ett dylikt tillvägagående förminskades nämligen icke arealen av odlad jord, och likaväl som det vore lämpligt, att en jordägare dreve ett mindre jordbruk, lika lämpligt kunde det enligt reservanternas mening i andra fall vara, att en annan tillätes driva ett större jordbruk, allra helst detta senare hade större möjlighet att lämna produkter till avsalu än det förra.

Riksdagen
1907.

Det av Kungl. Maj:t vid 1907 års riksdag framlagda förslaget till vanhävdslag för Norrland och Dalarna upptog samma definition av vanhävsbegreppet, som lämnats i norrlandskommitténs förslag.

Vid förslaget behandlings i högsta domstolen framställdes vissa anmärkningar beträffande förbudet mot byggnaders bortförande och förfall.

Lagutskottet anmärkte vid propositionens behandling, att enligt förslaget en jordägare, som t. ex. ägde två i närheten av varandra belägna fastigheter, skulle vara förhindrad att bortföra eller låta förfalla å den ena fastigheten befintliga byggnader, även om denna fastighets behov av byggnader tillfredsställande fylldes genom byggnader å den andra. I sådant fall vore dock enligt utskottets mening lagens syfte fullt tillgodosett, om blott för jordbruket å båda fastigheterna nödiga byggnader hölles å den ena fastigheten. I anslutning härtill föreslog utskottet ett tillägg till lagförslaget av innebörd, att som vanhävd ej skulle anses, att för jordbruket nödiga byggnader bortfördes eller lämnades att förfalla, *där behovet fylldes genom andra byggnader.*

1907 års förslag till vanhävdslag förföll emellertid till följd av kamrarnas skiljaktiga beslut.

Riksdagen
1909.

Vid 1909 års riksdag framlade Kungl. Maj:t ånyo förslag till vanhävdslag för Norrland och Dalarna. I 1 § av detta förslag stadgades, att beträffande de fastigheter, förslaget avsåge, uppsikt skulle hållas däröver, att icke jordbruket nedlades eller ägor och byggnader eljest så vanvårdades, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades. Till vanhävd skulle emellertid enligt 2 § ej hänföras nedläggande av jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet vore så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo.

Föredragande departementschefen anförde vid ärendets behandling:

Med avseende å den grad av vanhävd, som borde föreligga för att föranleda åtgärder från det allmännas sida, anförde norrlandskommittén i sin motivering, att kommittén avsåge vanhävd som toge »ett sådant omfång att odlad jord småningom återgår till naturtillståndet, att det kapital, som ligger i jordens egenkap av att vara odlad, försvinner och dess avkastningsförmåga för framtiden sålunda väsentligt reduceras». Den formulering, som i norrlandskommitténs förslag givits åt denna tanke, kan emellertid föranleda den uppfattning, att inskridandet bör äga rum redan på ett tidigare stadium än kommittén avsett, och då jag anser angeläget, att bestämmelserna härutinnan icke varda föremål för olika tolkning, har jag sökt att finna och i förslaget införa ett klarare uttryck för vad man i denna del åsyftar.

I ännu ett hänseende torde norrlandskommitténs förslag böra underkastas en modifikation, som dock även den snarare innebär en redaktionell än en reell förändring. I motiveringen till kommitténs förslag beröres den händelse, att en odlad äga är till jordmänen så dålig, att dess avkastning icke ersätter brukningskostnaden för en på stället bosatt åbo, och förklaras, att i dylikt fall den ägans utläggande till skogsmark naturligen icke är att anse som sådan vanvård, som i lagförslaget avses. Det synes mig önskvärt — och med hänsyn till den formulering, som av mig givits åt 1 § i det förslag, som jag nu ämnar framlägga för Eders Kungl. Maj:t, jämväl nödigt — att detta också får ett uttryck i lagen.

Kungl. Maj:ts förslag föranledde i denna del icke någon erinran från lagutskottets sida.

Reservation avgavs av bland andra herr Lindhagen m. fl., som yrkade, att vanhävdsbegreppet måtte bestämmas så, som föreslagits av lagutskottet 1907. Herr Lindhagen ansåg därjämte, att 2 § i förslaget borde utgå.

Efter sammanjämkning antog riksdagen ett av herr Widén framlagt förslag av innehåll, att uppsikt skulle hållas däröver, att jordbruket icke nedlades eller ägor och byggnader eljest så vanvårdades, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades.

År 1918 förordnade Kungl. Maj:t häradshövdingen N. Wihlborg och överlantmätaren O. Nilsson att såsom sakkunniga inom justitiedepartementet biträda vid en allsidig utredning rörande verkningarna av den norrländska vanhävdslagen. De sakkunniga framlade sin utredning den 10 november 1921.

Herrar Wihlborg och Nilsson funno den verkställda undersökningen icke giva anledning att ändra den i 1 § i 1909 års lag upptagna definitionen å vanhävd. I ett hänseende syntes dock lagens bestämning av vanhävdsbegreppet icke vara tillräckligt tydlig, nämligen i fråga om sammanslagning av brukningsdelar. Lagrummets avfattning härutinnan torde enligt de sakkunnigas mening innebära, att hinder för vanvårdande eller bortförande av byggnaderna å en fastighet föreläge endast, därest jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades. Lagen hade även tillämpats i överensstämmelse härmed. Enligt de sakkunnigas åsikt vore intet att erinra däremot. Lagens direkta syfte vore att förhindra vanhävd av jordbruket. Vid sammanslagning av två fastigheter, som vore var för sig bebyggda, syntes, därest byggnaderna å den ena fastigheten vore tillräckliga för båda fastigheternas behov, från ren hävdesynpunkt intet vara att anmärka mot att den ena fastighetens byggnader helt

Undersökning ang. verkningarna av den norrländska vanhävdslagen.

eller delvis bortfördes. Tvärtom kunde genom den besparing i byggnadsunderhåll, som därigenom vunnes, ägaren bliva i tillfälle att nedlägga större kostnad å jordbruket såsom sådant.

Beträffande bestämmelsen i 2 § i 1909 års lag, att som vanhävd ej skulle anses nedläggande av jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet vore så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo, framhöllo de sakkunniga:

Enligt stadgandets innehåll, vilket överensstämmer med vad norrlandskommittén uttalat i sina motiv, är det allenast den omständigheten, att en äga till sin naturliga beskaffenhet, d. v. s. till jordmänen är så dålig, att dess uppehållande såsom odlad icke lönar sig, som berättigar till jordbrukets nedläggande å ägan. Den verkställda undersökningen, huru detta stadgande tillämpats av jordbrukskommissionerna, har emellertid givit vid handen att även andra omständigheter såsom svårighet för dikning, frostländighet, avlägsenhet från vägar o. d. ansetts böra föranleda till ett uteslutande av uppsiktslagens tillämplighet.

Herrar Wihlborg och Nilsson anmärkte i anledning härav, att hur viktigt det än vore, att den mark, som en gång blivit odlad, också bibehölles såsom sådan i största möjliga utsträckning, det dock vore tydligt, att det icke kunde vara nationalekonomiskt klokt att genom tvångsmedel vidmakthålla sådana jordbruk, som redan från början vore dömda att misslyckas. Detta vore förhållandet ej blott med jordbruk å sådan mark, vars jordmån absolut icke lämpade sig för jordbruksdrift, utan även med jordbruk å vattensjuka ägor, som icke för rimliga kostnader kunde torrläggas, eller å mark, där grödan vore alldeles särskilt utsatt för den i de nordligare trakterna så ofta förekommande nattfrost. Vad åter anginge jordbruk, som låge avlägset från vägar eller andra kommunikationsleder, kunde det icke utan vidare fastslås, att sådana jordbruk icke borde vidmakthållas. De norrländska orterna lede som bekant ofta brist på vägar. Man påträffade ej sällan hemman eller mindre byar, som icke ägde tillgång till annat än en gångväg eller en ytterst bristfällig körväg. Detta vore förhållandet ej blott i lappmarkstrakterna utan även så långt söderut som i Hälsinglands skogsbygder. Den omständigheten likväl, att sådana hemman eller byar en gång anlagts och bebyggts, finge anses tyda på, att svårigheterna för åborna i allmänhet ej vore större, än att de kunde övervinnas. Ett allmänt medgivande av jordbrukets nedläggande i dessa oväga trakter kunde naturligtvis icke ifrågakomma. Fallen borde bedömas vart för sig. Skulle i enstaka fall förhållandena vara så svårartade, att det vore ogörligt att få ett i obygdens beläget hemman besatt med åbo, syntes uppsiktslagen icke böra lägga hinder i vägen för jordbrukets nedläggande. Å ena sidan torde jordbruket å ett sådant hemman ej kunna drivas utan av en å stället boscatt åbo, och å andra sidan ginge det ej an att i lagstiftningsväg tvinga människor att framleva en tillvaro, som låge utanför gränsen för vad som anses såsom minimum av de sociala levnadsbetingelserna.

De sakkunniga hade fått den uppfattningen, att 2 § i uppsiktslagen borde något ändras. Stadgandet måste lämna utrymme för att avsteg från det i 1 § givna tvingande lagbudet kunde tagas även för de fall, att, ehuru ägans naturliga beskaffenhet ur jordbrukssynpunkt vore tillfredsställande, erforderlig dikning skulle medföra oproportionerliga svårigheter och kostnader, att ägan vore frostländig och att belägenheten i förhållande till vägar eller andra kommunikationsleder vore synnerligen ogynnsam. I anledning härav föreslogo de sakkunniga, att 2 § skulle erhålla sådan lydelse, att till vanhävd ej vore att hän-

föra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Emellertid ville de sakkunniga framhålla, att vid tillämpning av 2 § enligt den föreslagna lydelsen den största försiktighet vore av nöden. Nedläggande av jordbruket å enstaka ägor borde icke tillåtas med mindre alldeles särskilda skäl talade därför. Än mindre borde, utan att utomordentliga förhållanden vore för handen, det medgivnas, att jordbrukshemman försvunne, även om de kunde betraktas som varande av mindre betydenhet.

I sitt år 1923 avgivna betänkande framlade jordkommissionen ett utkast till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk, vilken lag var avsedd att gälla hela landet. I 1 § av lagförslaget, vilket avsåg varje fastighet, varå funnes åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk kunde lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj, föreskrevs, att jordbruket ej finge så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyrades, och ej heller för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla. I första stycket av 3 § upptogs, i överensstämmelse med vad herrar Wihlborg och Nilsson föreslagit, en bestämmelse av innehåll, att till vanhävd ej vore att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift. Slutligen stadgades i andra stycket av samma §, att utan hinder av lagens bestämmelser jordbruk finge i den mån det vore oundgängligen nödigt nedläggas å mark, som erfordrades för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål.

Efter redogörelse för tidigare bestämningar av vanhävdsbegreppet framhöll jordkommissionen:

Beträffande frågan, när vanhävd av jordbruk skulle anses föreligga, kunde meningarna därom givetvis vara delade. Kommissionen hade emellertid ej ansett tillräddligt att härutinnan frångå den princip, som vunnit erkännande i den norrländska uppsiktslagen. Enligt kommissionens mening rådde stor skillnad mellan det vanvårdande av jordbruk, som föranledde, att jorden för tillfället eller för närmaste framtiden avkastade mindre än vad den eljest kunde och borde, och som vore lätt att avhjälpa och bättra genom ett eller annat års driftigt arbete, och det fall av vanvård, i vilket fara föreläge, att odlad jord så småningom återginge till naturtillståndet eller att dess avkastningsförmåga för framtiden i väsentlig mån reducerades. Endast i det sistnämnda fallet borde ingripande från det allmännas sida få äga rum. De sakkunniga, som tillkallats för att undersöka den norrländska vanhävdslagstiftningens verkningar, hade också i sitt betänkande ställt sig avvisande mot en utsträckning av det gällande vanhävdsbegreppet.

I ett hänseende ansåge emellertid kommissionen, att uppsiktslagens bestämning av vanhävdsbegreppet icke visat sig vara tillräckligt tydlig. Härmed åsyftades frågan, huruvida lagen avsåge att förhindra, att två eller flera särskilt bebyggda fastigheter sammansloges till en brukningsdel på sådant sätt, att de för jordbruket avsedda byggnaderna å en eller flera av fastigheterna bleve onödiga och förty bortfördes eller lämnades att förfalla.

Enligt kommissionens mening borde vanhävdslagstiftningen framför allt avse att skydda upprätthållandet av de gamla bondebruken. Det vore menings-

löst, om staten samtidigt med att densamma vidtog stora ekonomiska uppoffringar för att genom bildande av nya jordbruk tillgodose en förefintlig jordhunger med likgiltighet skulle åse, huru gamla jordbruk spolierades. Det borde därför enligt kommissionens mening principiellt icke tillåtas, att åbyggnaderna å självständig brukningsdel nedreves eller genom bristande underhåll finge förfalla, även om jordbruket å brukningsdelen nödtorftigt kunde upprätthållas genom dess sammanslagning med annan. Säkerhetsåtgärder borde sålunda vidtagas, att med dessa brukningsdelar ej förfores på sådant sätt, att deras återbesättande med egen åbo omöjliggjordes eller försvårades. För undvikande av ovisshet om lagens rätta mening hade kommissionen ansett en omredigering av uppsiktslagens formulering nödvändig. Enligt 1 § i kommissionens utkast finge sålunda *jordbruket ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyrades och ej heller för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla.*

Vidkommande stadgandet i 3 § första stycket i lagförslaget hänförde sig kommissionen till vad herrar Wihlborg och Nilsson i denna del anfört.

Vad slutligen angår den i 3 § andra stycket i förslaget intagna bestämmelsen anförde kommissionen:

Givet är, att jordbruk får nedläggas, då marken erfordras för ändamål, som måste anses vara av större vikt för det allmänna än markens bevarande för jordbruksproduktion. I överensstämmelse härmed har i andra stycket av 3 § stadgats, att, utan hinder av vad i 1 och 2 §§ föreskrivits, jordbruk må nedläggas å mark, som erfordras för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål. Emellertid får sådant nedläggande uppenbarligen ej äga rum i annan mån än det är för omförmälda ändamål oundgängligen nödigt. Kan ändamålet utan mera avsevärd olägenhet tillgodoses genom oodlad mark, bör det givetvis ej vara tillåtet att odlad mark tages i anspråk. Likaledes bör ej nedläggande av jordbruk tillåtas å större område än som oundgängligen erfordras.

Någon motsvarighet till bestämmelsen i andra stycket av § finnes ej i den norrländska uppsiktslagen. Stadgandet torde ock få sin största betydelse för mellersta och södra Sverige, då i Norrland i allmänhet torde finnas oodlad mark, som kan tagas i anspråk för ifrågavarande ändamål.

Reservation anfördes av herr Lindhagen, som ansåg, att 3 § i lagförslaget bort avfattas i överensstämmelse med 2 § i 1909 års uppsiktslag.

Yttranden
över jord-
kommissionens lag-
utkast.

Över det lagförslag, som avgivits av jordkommissionen, inforrades yttranden från åtskilliga myndigheter.

Av de myndigheter, som yttrade sig över förslaget till vanhävdslag, förklarade sig länsstyrelsen i Skaraborgs län och hushållningssällskapets i Gotlands län förvaltningsutskott icke hava något att erinra mot förslaget.

De anmärkningar, som i övriga yttranden framställdes mot förslagets bestämning av vanhävdsbegreppet, avsågo huvudsakligen, att stadgandet, att byggnader ej finge bortföras, borde modifieras så, att sammanslagningar av fastigheter finge äga rum, där särskilda omständigheter, såsom hänsyn till ägofigurer eller dylikt, eller ock starka ekonomiska skäl föranledde därtill.

Lantbruksstyrelsen, som avstyrkte ett av kommissionen samtidigt framlagt förslag till social arrendelag, yttrade beträffande förslaget till vanhävdslag:

Då lantbruksstyrelsen icke kunnat tillstyrka det framlagda förslaget till social arrendelag, följer redan därav, att styrelsen saknar fog tillstyrka ett lagförslag, som synbarligen främst avser att göra denna mera effektiv.

Emellertid anser sig lantbruksstyrelsen i detta sammanhang böra framhålla, att, ur synpunkten av de intressen styrelsen har att bevaka eller det svenska jordbrukets och jordbruksproduktionens befrämjande, det ingalunda kan anses vara berättigat att alltid som vanhävd betrakta ett nedläggande av ren jordbruksdrift å en fastighet eller att sammanslå tvenne mindre fastigheter till en. Visserligen undantages även i kommissionens förslag från vanhävd nedläggandet av jordbruket å ägoområde, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämpligt för jordbruksdrift. Senare erfarenhet, vunnen såväl genom praktiken som av verkställda försök, ådagalägger emellertid tydligt, att lika väl som skogsodling på mindre tjänlig åkerjord, långt ifrån att kunna betecknas såsom vanhävd, måste anses såsom rationell användning av jord, lika litet kan ur jordbrukssynpunkt såsom vanhävd anses ett utläggande av till och med god åkerjord till välskötta betesmarker.

Vid 1924 års riksdag väcktes inom riksdagens båda kamrar (I: 93 och II: 174) motioner, vari hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till vanhävdslag enligt vissa angivna huvudgrunder.

Riksdagen
1924.

I fråga om vanhävdsbegreppets utformning framhölls i motionerna, att såsom vanhävd ej borde anses, därest jordbruket nedlades å en äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller av någon annan omständighet måste anses olämplig för jordbruksdrift eller som erfordrades för industriell anläggning, bostäder eller dylikt.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 40, yttrade andra lagutskottet beträffande vanhävdsbegreppet:

I fråga om *vad som bör anses för vanhävd* synes utskottet därunder icke böra inbegripas sådan vanvård av jordbruket, som endast föranleder, att jorden för en kortare tid avkastar mindre än vad den eljest kunde eller borde och som genom ett eller annat års driftigt arbete är lätt att avhjälpa. Endast därest vanvården av jordbruket tagit den omfattning, att fara föreligger, att odlad jord så småningom återgår till naturtillståndet eller att dess avkastningsförmåga för framtiden i väsentlig grad reduceras, synes utskottet ingripande från det allmännas sida böra äga rum. Härvid torde dock, såsom lantbruksstyrelsen i sitt yttrande framhållit, vara att beakta, att en omläggning av odlad jord till betesmark under vissa omständigheter kan vara ur jordbrukssynpunkt fullt befogad. Då en dylik åtgärd, med den avfattning jordkommissionens utkast äger, möjligen vore att anse såsom vanhävd, synes en omredigering härutinnan vara erforderlig.

Beträffande förbudet mot *nödiga byggnaders bortförande och förfall* överensstämmer jordkommissionens formulering med norrlandskommitténs förslag. I sin motivering härtill framhöll denna kommitté: — — — — —

Häremot anmärktes emellertid vid förslaget granskning i högsta domstolen, att det vore obilligt, om en jordägare, som hade flera fastigheter i sambruk, skulle förmenas att flytta byggnader från en av dessa fastigheter till en annan, där de kunde med större fördel användas, eller att nedriva byggnaderna vid en med huvudgården sammanslagen mindre gård, då vid huvudgården funnes för bägge fastigheternas brukande tillräckliga byggnader. Kommittén medgäve själv, att i sådant fall jordbruket icke egentligen försämrades, men åberopade

såsom skäl för sitt förslag, att genom bortförandet av byggnaderna eller försummat underhåll av desamma den särskilda fastighetens värde såsom självständig jordbrukspossession i avsevärd grad förminskades. Den omständigheten, att ett jordområde vid någon tidpunkt varit styckat i smärre brukningsdelar, finge väl dock icke utgöra hinder för dessas sammanförande till en större possession, och vid bedömandet av spörsmålet, huruvida för jordbruket erforderliga byggnader funnes, borde hänsyn då tagas till denna possession i dess helhet. Det föreslagna stadgandet ledde i själva verket därtill, att jordbruket i dylika fall komme att betungas med underhåll av byggnader, som vore för detsamma överflödiga eller till belägenheten otjänliga. Detta bleve så mycket kännbarare, för den händelse fastigheterna användes uteslutande för jordbruksändamål och således icke industrien kunde tagas i anspråk för gäldande av de onödiga kostnader, som pålades jordägaren.

Dessa anmärkningar vunno ej beaktande i den proposition, som förelades 1907 års riksdag. Lagutskottet ansåg sig emellertid böra föreslå vissa modifierationer. — — — — I enlighet med denna utskottets ståndpunkt gjordes i propositionens ifrågavarande stadgande den förändring, att efter orden »lämnas att förfalla» tillades »där ej behovet fylles genom andra byggnader».

När proposition med förslag till vanhävdslag år 1909 ånyo förelades riksdagen, innehöll det i förevarande punkt följande: »Finnes — — — —, skall uppsikt, på sätt nedan förmäles, hållas däröver, att icke jordbruket nedlägges eller ägor och byggnader eljest så vanvårdas, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyras.» Lagutskottet tillstyrkte bifall till propositionen. Men riksdagen antog efter sammanjämkning ett i utskottet av herr Widén reservationsvis framlagt förslag av den lydelse, som lagen nu innehåller. Varken i propositionen eller i riksdagen förekom något som helst omnämnande av den nu föreliggande frågan.

Huruvida det varit riksdagens mening att med den antagna formuleringen obetingat ansluta sig till det av norrlandskommittén föreslagna förbudet mot att två eller flera särskilt bebyggda fastigheter sammansloges till en brukningsdel på sådant sätt, att de för jordbruket avsedda byggnaderna å en eller flera av fastigheterna bleve onödiga och förty bortfördes eller förfölle, synes utskottet kunna lämna rum för tvekan. Emellertid har såväl den av herrar Wihlborg och Nilsson verkställda utredningen angående verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen som ock den av jordkommissionen verkställda undersökningen visat, att dylika sammanslagningar förekommit till icke ringa antal, ävensom att de ofta företagits i direkt syfte att eludera uppsiktslagens förbud mot byggnadernas vanvårdande. Samma utredningar hava ock givit vid handen, att i de fall, då jordkommissionerna sökt förhindra sammanslagningar, deras talan i detta hänseende blivit ogillad av domstolarna.

I likhet med norrlandskommittén och jordkommissionen anser även utskottet, att en av vanhävdslagstiftningens uppgifter bör vara att skydda de gamla bondejordbruken. Faran för att dessa genom sammanslagningar skola bringas att upphöra torde ökas, därest en social arrendelagstiftning med begränsning till fastigheter av viss storlek kommer till stånd. Uteslutet torde nämligen ej vara, att jordägare, som beröras av en dylik lagstiftning, skola — i avsikt att såmedelst undandraga sig de förpliktelser, lagstiftningen skulle medföra för dem — försöka sammanföra sina fastigheter till jordbruk av den storlek, att lagen ej blir tillämplig å desamma. Med hänsyn härtill synes utskottet det i regel icke böra tillåtas, att åbyggnaderna å de gamla bondehemmanen nedrivnas eller genom bristande underhåll få förfalla, även om jordbruket å brukningsdelen nödtorftigt kan upprätthållas genom dess sammanslagning med annan. Tillfällen givas emellertid ej sällan, då en sammanslagning av alltför små eller illa belägna brukningsdelar med därav följande ändrad

disposition i fråga om fastigheternas åbyggnader är ur nationalekonomisk synpunkt fullt berättigad. Jorddelningen har mångenstädes i vårt land särskilt i mera tätbebyggda trakter fortskridit alltför långt. Fastighetsbildningar, som måste anses vara i hög grad olämpliga för jordbruket, äro inga sällsynta företeelser. I vissa orter har klyvningsförfarandet kommit till användning i sådan utsträckning, att de ursprungliga enheterna äro uppdelade i parceller av ringa storlek. Att denna jordsplittring är till skada för ett sunt jordbruk, därom torde ej mera än en mening kunna råda. Mångenstädes fortgår också numera en tendens att sammanföra dessa smärre fastigheter till jordbruk av den omfattning, som ur nationalekonomisk synpunkt måste anses önskvärd. Att hinder för dylika sammanslagningar icke böra resas, synes utskottet vara uppenbart. Behovet av en undantagsbestämmelse i detta avseende är givetvis dock i sista hand beroende på den omfattning, som vanhävdslagen erhåller. Kommer lagen att avse all enskild jord, synes en sådan vara ofrånkomlig.

Vad nu sagts om sammanslagning av självständiga jordbruk gäller i viss mån även om nedläggning av torplägenheter. Ett nedläggande av torp, som visat sig vara för litet att kunna tillfredsställande försörja sin brukare, synes sålunda vara något i och för sig fullt befogat.

Såsom av det föregående framgår, har jordkommissionen i sitt utkast upptagit en bestämmelse därom, att jordbruk utan hinder av vad i lagen stadgats får, »i den mån det är oundgängligen nödigt, nedläggas å mark, som erfordras för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål». I sina motiv har kommissionen till utveckling av bestämmelsen anfört, att därest ändamålet utan mera avsevärd olägenhet kunde tillgodoses genom oodlad mark, borde det ej vara tillåtet, att odlad mark toges i anspråk. I anledning härav vill utskottet framhålla, att därest en bestämmelse i förevarande hänseende kommer till stånd, torde i allt fall ordet »oundgängligen» böra utbytas mot en formulering, som mera smidigt anpassar sig efter växlande förhållanden. Det synes utskottet nämligen icke vara av behovet påkallat förbjuda, att odlad mark tages i anspråk i fall, där odlad mark visserligen är att tillgå, men där den odlade jorden på grund av sitt läge eller andra omständigheter är för det avsedda ändamålet bättre lämpad.

I anledning av motionerna hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk.

Utskottet fann vidare vissa ändringar i 1909 års uppsiktslag böra omedelbart genomföras och föreslog riksdagen att antaga av utskottet utarbetat förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i uppsiktslagen av följande innehåll:

»1 §. Finnes å fastighet på landet, tillhörig bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, åker och äng i den omfattning, att självständigt jordbruk därå kan idkas, skall uppsikt, på sätt nedan förmäles, hållas däröver att jordbruket å fastigheten *ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras, ävensom att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader icke bortföras eller lämnas att förfalla.*

Lag samma — — — densamma.

År fastigheten — — — ansvarig.

Vid prövning — — — en fastighet.

2 §. Till sådan vanhävd, som ovan förmäles, är ej att hänföra nedläggande

av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Utan hinder av vad sålunda stadgats, må ock åbyggnad, som genom jordbruks sammanslagning med annat bliver obehörlig, bortföras eller lämnas att förfalla, för så vitt sammanslagningen uppenbarligen är till gagn för bildandet av bärkraftigt jordbruk.»

Vid utskottets utlåtande var fogad en reservation beträffande utskottets motivering av herr Linder m. fl. I reservationen framhölls beträffande sammanslagning av brukningsdelar, att det vore av synnerlig vikt, att det i landet förefintliga förrådet av åbyggnader till jordbruk ej utan trängande skäl genom förödelse minskades. Det gällde nämligen i folkförsörjningens intresse att upprätthålla största möjliga antal brukningsdelar. Därtill komme, att skapande av jordbruk ej blott vore en jordfråga utan i lika hög grad en byggnadsfråga. Den stora kostnaden för åbyggnaders uppförande påkallade enligt reservanternas mening, att det förefintliga förrådet av åbyggningar sparades.

Vad utskottet hemställt bifölls av riksdagen.

Den av 1924 års riksdag antagna lagen om ändring i 1909 års uppsiktslag blev av Kungl. Maj:t godkänd. Lag om ändringarnas genomförande utfärdades den 11 juli 1924 och trädde i kraft den 22 juli samma år.

Jord-
sakkunnig a.

I anledning av 1924 års riksdags hemställan om utarbetande av vanhävdslag tillkallade Kungl. Maj:t under samma år fyra sakkunniga (de s. k. jordsakkunniga). Dessa avlämnade 1926 betänkande, innehållande förslag till vanhävdslagstiftning.

I fråga om *vanhävdsbegreppet* förklarade sig jordsakkunniga sakna anledning att frångå den gällande lagens bestämning. På grund av en mer tillfällig vanvård syntes en så allvarlig åtgärd, som ett ingripande från statens sida innebure, ej böra äga rum. Ej heller finge lagen utgöra hinder för en sådan omläggning av jordbruket, som ur jordbrukssynpunkt vore fullt befogad. — Vad anginge frågan om sammanslagning av brukningsdelar framhöll jord-sakkunniga, att bevarandet av de gamla brukningsdelarna vore av stor samhällelig betydelse. Detta gällde i främsta rummet de självständiga bondejordbruken, men även sådana mindre brukningsdelar, som ej kunde giva sina brukare huvudsaklig bärning, borde skyddas. Jordsakkunniga ville därför i princip förbjuda ett nedrivande eller förstörande av åbyggnader å befintliga brukningsdelar. Endast för det fall, att ingen av de brukningsdelar, som ifrågasattes till sammanslagning, kunde giva sin brukare huvudsaklig bärning av därå bedrivet jordbruk samt att genom sammanslagningen uppstode ett självständigt jordbruk, borde en sammanslagning tillåtas. Därest det, även om sådana förhållanden ej föreläge, med hänsyn till jordbruksnäringens gagn kunde finnas synnerligen önskvärt, att en sammanslagning komme till stånd, syntes möjlighet böra beredas att genom dispens erhålla tillstånd därtill. Likaledes föreslogo sakkunniga, att, därest för särskilda undantagsfall erfordrades, att jord, varå lagen skulle äga tillämpning, toges i anspråk för industriell an-

läggning, bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål, särskilt tillstånd därtill skulle kunna erhållas.

Det av jordsakkunniga framlagda förslaget innehöll beträffande vanhävdsbegreppet de bestämmelser, som återfinnas i nu gällande lag, därvid förslagets 2 § upptog de stadganden, som intagits i gällande lags 3 §. I förslagets 13 § återfunnos de i nuvarande uppsiktslags 14 § införda bestämmelserna om dispensrätt.

Över jordsakkunnigas förslag avgåvos yttranden av länsstyrelserna, domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen, jordbrukskommissionerna, hushållningssällskapens förvaltningsutskott utom i Uppsala och Gotlands län, Sveriges allmänna lantbrukssällskap och Sveriges skogsägareförbund.

*Yttranden
över jord-
sakkunnigas
förslag.*

Uti en till justitiedepartementet den 4 oktober 1926 inkommen skrift framställde därjämte borgmästaren C. Lindhagen vissa erinringar mot de sakkunnigas förslag.

Rörande *bestämningen av vanhävdsbegreppet ansågo länsstyrelserna i Kalmar och Jämtlands län* intet vara att erinra mot förslagets standpunkt.

Lantbruksstyrelsen framhöll under åberopande av sitt utlåtande över jordkommissionens förslag, att ordalydelsen av 2 §, första stycket, ur produktionsynpunkt måste anses vara otillfredsställande. Om också med den knappare åkertillgången i Norrland, Dalarna och Värmland en snäv begränsning av jordägarens rätt att förfoga över sin åkerjord kunde anses i någon mån befogad, funne styrelsen denna begränsning icke ur produktionssynpunkt tillfredsställande i fråga om södra delarna av landet med dessas helt olika förhållanden i detta avseende. Skulle bestämmelser i här ifrågavarande avseende lagfästas, funne styrelsen det nödvändigt, att dessa gjordes sådana, att en utläggning av sådan åker till betesmark eller för skogsproduktion, som på grund av jordbeskaffenhet eller andra förhållanden bättre lämpade sig härför, icke omöjliggjordes.

Enahanda uttalanden gjordes av *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Östergötlands och Västmanlands län*.

Länsstyrelsen i Blekinge län yttrade: Nu förevarande lagförslag har ju tillkommit i syfte att främja jordbruksnäringen samt för att förekomma, att areal, som redan är tagen i anspråk i denna närings tjänst såsom odlad jord, får förfalla eller tagas i bruk för annat ändamål. Det förefaller emellertid, som om de sakkunniga väl mycket stirrat sig blinda på just detta lagstiftningens syfte utan att taga behörig hänsyn till andra näringar, främst skogsbruket. Särskilt här i Södra Sverige torde fall lätt kunna förekomma, då en nu odlad mager jordbit med större ekonomisk fördel bör kunna planteras med skog. Så vitt länsstyrelsen kan finna, lämnar den i 13 § stadgade dispensrätten icke möjlighet till meddelande av dispens i ett dylikt fall. Även om det icke kan anses påkallat att företaga en ändring härutinnan, så vitt angår det nordliga Sverige med dess stora tillgång till skog, anser länsstyrelsen dock nödvändigt, att en dylik ändring genomföres så vitt angår de sydligare delarna av landet.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anförde: De jordsakkunniga synas i avseende å jordbruksdriften vilja medgiva jordägaren en rörelsefrihet, som i det hela tillåter honom att utnyttja jorden på det ekonomiskt sett mest givande sättet, vilket under nuvarande tryckta förhållanden kanske är detsamma som det enda

sättet att göra jordbruket ekonomiskt givande. En omläggning från sädesodling till betesvall, vartill utvecklingen tydligen tenderar, skulle alltså även i fortsättningen få äga rum. Men det förefaller dock, som om tvånget i många fall att alltjämt underhålla efter omläggningen obehövligen hus skulle utgöra ett allvarligt hinder för dylika strävanden att göra jordbruksdriften räntabel.

Jordbrukskommissionen i Jämtlands län avstyrkte bestämmelsen, att jordbruket skulle få nedläggas å ägor, som på grund av någon annan omständighet än sin naturliga beskaffenhet måste anses olämplig för jordbruksdrift. En sådan bestämmelse innebure, att jordbruk, vilket belägenhet i förhållande till vägar och andra kommunikationsleder vore synnerligen ogynnsamt, skulle få nedläggas. Visserligen hade brukare av sådana fastigheter det ganska besvärligt, men sedan statsmakterna börjat lämna anslag till ödebygdsvägar, hade dessa fastigheters utsikter att komma i åtnjutande av farbar väg avsevärt förbättrats. Det kunde numera ej anses försvarligt att bereda bolagen, som inom länet ägde många vid avvitrningen tillskapade hemman, till vilka väg ännu ej hunnit brytas, möjlighet att nedlägga desamma.

Herr *Lindhagen* ansåg, att bestämmelsen i 2 §, första stycket, kunde leda till ett obehörigt nedläggande av jordbruk. Den ursprungliga formuleringen i norrlandslagen borde bibehållas.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län åter framhöll, att en sådan omständighet som avlägsenhet från kommunikationsleder måste utgöra en legitim grund för nedläggande av ett jordbruk. Det förekomme fall, då jordägaren icke hade någon möjlighet att erhålla brukare till alltför avlägsna lägenheter.

Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott hemställde, att ordet »alldeles» i 2 § första stycket måtte utgå, enär en rigorös tolkning skulle omöjliggöra en önskvärd anpassning efter växlande ekonomiska förhållanden.

I fråga om rätten att efter sammanslagning av särskilda brukningsdelar nedlägga obehövligen byggnader uttalades, att den föreslagna bestämmelsen i 2 §, andra stycket, innebure en för långt gående inskränkning i jordägarens rätt att förfoga över honom tillhöriga fastigheter. Sålunda anförde *länsstyrelsen i Stockholms län*, att det föreslagna skyddandet av små och otillräckliga brukningsdelar sköte över målet och att möjligheten att sammanslå brukningsdelar borde, utan att riskera det berättigade syftet med en vanhävdslagstiftning, kunna göras något vidare.

Enahanda synpunkter framhöllos av *länsstyrelsen i Kristianstads län* och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län*.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands län framhöll, att stadgandet borde modifieras så, att sammanslagning av fastigheter finge äga rum, där särskilda omständigheter såsom hänsyn till ägofigurer eller dylikt eller ock starka ekonomiska skäl därtill föranledde.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län yttrade: De sakkunniga anse således, att bevarandet av varje brukningsdel är ett sådant samhällsintresse, att bevarandet, oavsett om det är ekonomiskt, bör tvångsvis genomföras. Länsstyrelsen håller för sannolikt, att flertalet brukningsdelar, varom det kan vara fråga, att de

komma att försvinna, icke äro förtjänta av denna uppmärksamhet. Lika olämpligt, som det skulle vara, att genom stränga bostadsbestämmelser på landsbygden tvinga människor bort från vad som dock för dem är ett hem, lika olämpligt anser länsstyrelsen vara att genom konstlade åtgärder vidmakthålla hem, vilkas övergivande i regel betyder, att de icke längre uppfylla en ny tids större och berättigade fordringar. De brukningsdelar, varom nu är fråga, äro mestadels de avlägset belägna skogstorp och lägenheterna. Besinnar man, huru dessa hem uppstått, ligger däri ingen anledning till deras förevigande. Det var ingen förkärlek för den långa skogsstigen till den avlägset belägna dagliga arbetsplatsen, det tillfälliga arbetet eller den fjärran belägna skolan, som gav anledning till val av plats. Det var tvånget — omöjligheten att på annat håll finna ett hem. Förintelsen betyder i regel, att sådana möjligheter nu yppat sig — betyder en ekonomiskt och socialt förbättrad ställning för den medborgarklass, som tidigare måste åtnöja sig med fjärran belägna mindervärdiga odlingslägenheter. Genom att låta dessa brukningsdelar för framtiden parasitera på industriens bekostnad, som är det sakliga innehållet i tvångslagen mot bolagen, fylles intet socialt ändamål och ej heller något jordbruks-ekonomiskt.

Genom utgallringen av en del skogstorp kommer naturligtvis bebyggelsen i våra skogar ej att försvinna. Många odlingslägenheter äro av den godhet och den omfattning, att de komma att av egen kraft bestå. Vidare fordrar ett alltmer intensifierat skogsbruk ökad arbetskraft i närheten av arbetsplatsen och således bosättning i skogen. Och till sist kan man räkna med att ett alltmer förgrenat vägnät och i övrigt förbättrade kommunikationsmedel så småningom komme att utvidga den rayon, inom vilken boplatserna kunna bli eftersökta av befolkningen. Med dessa säkra framtidsutsikter borde man med mera jämvikt, än vad nu är fallet, kunna finna sig i att se en del av den mindervärdiga kultur, som av tvång och nöd vuxit fram i våra skogar, gå till spillo och ej envisas att med konstlade medel söka uppehålla densamma.

Länsstyrelsen vill med några exempel belysa nu framhållna synpunkter.

Utmed Vänerens västra strand mellan sjön och den odlade dalboslätten löper ett skogsbälte av växlande bredd. I dessa sjöskogar funnos för ej så många årtionden sedan en hel del småtorp och lägenheter. Dessa ha nu i stort antal försvunnit. Vandraren stöter här ofta på åkerlappar, som återerövrats av skogen, och den traditionella krusbärsbusken återfinnes vid den skövlade härden. Den urbane jordexperten finner här ock stoff till vreda utgjutelser över hårda jordägare. Evakueringen har emellertid varit helt frivillig. Bättre utkomstmöjligheter ha yppat sig när och fjärran. Utåt slätten resa sig nya hem, och ute på den uppväxande samhällen, som lämna nya arbetstillfällen, vittna om den kringliggande jordbruksbygdens förkovran. Ingen anledning finnes att begråta vad som försvunnit. Det var allt för mycket förenat med brist och umbäranden. Men hade dessa skogar kommit i bolagshand och nu föreslagna lagstiftning varit gällande, skulle allt detta måst hållas vid liv. Man frågar till vad nytta? Ett annat exempel. Det gäller en snart hundraårig livskraftig textilindustri, belägen i en skogstrakt. Bolaget äger ej obetydliga jordområden. Jordbruket, ladugårdsskötseln och skogsbruket äro i monstergillt skick. Men åbyggnaderna till några avlägsna skogstorp ha under senare år flyttats till grannskapet av fabriken och de gamla torparfamiljerna ha flyttat med. Torpens inägojord har inhägnats till bete för ungdjur och i ett fall — det mest avlägsna — igenlagts till skog. Detta arrangemang skulle varit omöjligt, om nu föreslagna lag varit i kraft. Ej ens den i övrigt föga lämpliga dispensvägen hade stått öppen i ett fall som detta. Bolaget hade måst bygga nya bostäder vid fabriken för de gamla torparfamiljerna, som fått nog av sko-

garnas avskildhet och brist på förtjänster, jämförliga med vad industrien kan erbjuda för särskilt det uppväxande kvinnliga släktet. Vidare hade bolaget varit tvunget att underhålla till hus och jord det gamla torpet och detta oberoende av, huruvida en ny innehavare, med mindre anspråk på livet än den avflyttande, varit villig att övertaga det eller om så ej varit fallet.

Man frågar sig, om »vissa ekonomiska frihetsteorier» ej fortfarande kunna stå sig vid jämförelse med ekonomiska uppsiktslagars tafatthet och oförmåga att anpassa sig efter livets skiftande förhållanden.

Länsstyrelsen i Örebro län uttalade följande: Enligt förslaget skall såsom vanhävd regelmässigt anses exempelvis nedläggandet av ett torp och dess sammanslagning med huvudgården, därest denna redan tidigare är att anse såsom självbärigt jordbruk, likasom och sammanslagning till gemensamt bruk av tvenne dylika jordbruksfastigheter. En sådan bestämmelse kan länsstyrelsen under inga omständigheter biträda. Länsstyrelsen håller fastmera före, att fall, sådana som de här avsedda, böra bedömas utslutande ur praktisk ekonomisk synpunkt; och det måste härvid även ur det allmännas intresse sett obetingat vara till skada att genom lagstiftning söka förhindra en av föreliggande förhållanden betingad utveckling. Befogenheten av denna anmärkning mot förslaget synes icke förringad därav, att enligt § 13 dispens från sammanslagningsförbudet under viss förutsättning skulle kunna erhållas, enär *dels* sådant endast i undantagsfall torde kunna äga rum och *dels* det måste anses principiellt oriktigt att på dylikt sätt behandla vad som det oaktat borde vara fullt tillåtet.

Domänstyrelsen anförde: Det gives emellertid vid lagförslagets utformning till synes ej förutsedda fall, där ej heller hinder bör resas mot att särskild brukningsdel nedlägges såsom dylik och att därå befintliga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla. Där nämligen jordägaren finner med sin fördel förenligt att såsom självständigt jordbruk nedlägga ett avlägset eller eljest olämpligt beläget torpställe med måhända dåliga byggnader, som tarva ombyggnad, och därefter använda jorden exempelvis för betesbruk antingen till fastighetens huvudgård eller till annan arrendegård samt i stället å annan för ändamålet tjänligare odlad mark, som avskiljes från exempelvis fastighetens huvudgård, anordna en ny självständig brukningsdel med erforderliga byggnader, så bör det stå honom fritt vidtaga dylik anordning. Ehuru åtgärden måste anses välbetänt och några betänkligheter däremot ur social synpunkt icke torde kunna påvisas, synes med lagförslagets formulering hinder möta att i dylikt fall bortföra åbyggnaderna på den äldre lägenheten eller låta dem förfalla. Viss komplettering av 2 § för tillgodoseende av dylikt rimligt krav synes böra ske.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län yttrade: Det kan också stundom, såväl från jordbruksekonomisk som från social synpunkt, vara fullt berättigat att sammanslå mindre brukningsdelar till större, även om de förra brukningsdelarna var för sig lämna »bostad och nödortfigt bidrag till underhållet av en familj». — Detta gäller exempelvis, om ett antal mindre arrendatorer hämta sin huvudsakliga utkomst av någon industriell rörelse, som till följd av varaktig konjunkturförändring måste nedläggas. Under sådana förhållanden synes det lämpligast, att en del av dessa små arrendatorer söka sig arbete på annat håll och att lägenheterna sammanläggas till brukningsdelar av sådan storlek, att de kunna ge sina innehavare fullt uppehälle av jordbruk. Ingen anledning finnes då att bibehålla de överflödiga åbyggnaderna. Vanhävdslagen bör icke, enligt förvaltningsutskottets mening, lägga hinder i vägen för en dylik naturlig och nationalekonomiskt riktig anpassning efter tidsläget och konjunkturerna. Enligt jordsakkunnigas förslag (13 §) skulle visserligen länsstyrelsen kunna lämna tillstånd till sammanslagning av jordbruk, där detta

vore för jordbruksnäringen synnerligen önskvärt. Det synes dock icke lämpligt att tillgripa dispensvägen för fall, som kunna bli ganska talrika.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Örebro län anförde: Det torde emellertid icke sällan inträffa, att sammanslagning av jordbruk såväl ur produktionssynpunkt som ur allmänt ekonomiska synpunkter kan vara synnerligen önskvärd. I sådant fall torde i regel icke böra förhindras, att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres. Att, såsom jordsakkunniga föreslå, för varje särskilt fall göra en dylik åtgärd beroende av länsstyrelsens medgivande, synes icke motiverat.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Norrbottens län framhöll, att lagen ej borde lägga hinder i vägen för eller försvåra uppkomsten av självförsörjande jordbruk. Jordbruket inom länet vore till stor del baserat på arbetsförtjänster i stället för att det skulle vara självständiga jordbruk, som gäve familjen full bärgning. Ett ekonomiskt välstånd bleve icke möjligt inom länet, förrän jordbrukarna uppodlat så stora jordbruk att de kunde leva därpå och därigenom kunna undgå att konkurrera med arbetarna om arbetsförtjänsterna.

Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott yttrade: Dessa bestämmelser kunna vålla stora svårigheter för en jordägare, som har ett flertal små arrendejordbruk utströdda i sin skogsmark med ty åtföljande betesrätt på skogen, men som vill bedriva rationellt skogsbruk. För att göra detta måste han förhindra betningen i skogen; en del arrendeboställen måste därför nedläggas och sammanslås med huvudgården, kanske helt läggas i betesvall, en driftform, som i många fall torde vara den mest räntabla. Blir förslaget upphöjt till lag, torde det vålla stora svårigheter att få en dylik reform genomförd. Det starka intrång, lagförslaget gör i jordägarens möjligheter att fritt få disponera sin egendom för åstadkommande av bästa möjliga driftsekonomi, anser utskottet icke lyckligt. Förslaget bör omarbetas, så att det medger jordägaren större rörelsefrihet.

I motsats till dessa uttalanden anförde *jordbrukskommissionen i Jämtlands län*: Även om det må vara riktigt, att en sammanslagning av brukningsdelar stundom kan vara ändamålsenlig, håller kommissionen dock före att detta ej må kunna ske i annan ordning än de sakkunniga föreslagit i § 13, andra stycket, ävensom att mera avgörande inflytande på frågan därvid bör tillmätas jordbrukskommissionens yttrande. Särskilt för Norrland, där kulturens landvinningar ännu ej framskridit längre än att stor del av hemmansbruket hava blott några få hektar odlad jord, men där riklig tillgång på odlingsmark möjliggör dessa små hemmansdelars utveckling till besuttna gårdar, skulle den av de sakkunniga föreslagna bestämmelsen hava till följd, att bolagen i stor utsträckning sammansloge mindre brukningsdelar hellre än att avyttra dem, och den döda handens verkningar skulle därigenom bliva mera ödesdigra än nödigt vore.

Rörande *dispensbestämmelserna* yttrade *länsstyrelsen i Stockholms län*: Jordsakkunniga hava sökt en säkerhetsventil för nu ifrågavarande stränga förbudsbestämmelser i medgivandet av dispens genom länsstyrelse (13 §). Länsstyrelsen vill med anledning härav göra samma anmärkning som beträffande en liknande bestämmelse i den föreslagna arrendelagen, nämligen att så vitt möjligt undantag från dylika regler böra direkt medgivas, i den mån de äro behöfliga, genom uttryckliga förbehåll i lagen. Att lägga hela ansvaret för en skälighetsprövning i fall av denna art på länsstyrelserna — även om såsom här »jordbrukskommissionen» i länet skall höras — synes vara att ställa allt för stora krav på länsstyrelserna, vilka knappast kunna anses rustade därför. Så som

dispensförfarandet nu anordnats, vill det synas, som om länsstyrelserna skulle bliva i realiteten i det närmaste beroende av »jordkommissionerna».

Länsstyrelsen i Östergötlands län gjorde gällande, att de i § 13, andra stycket, av förslaget öfverförmåta befogenheter lämpligen borde kunna anförtros åt andra myndigheter än länsstyrelserna, vilkas arbetsbörda redan nu vore tung och som dessutom icke alltid ägde speciella förutsättningar för bedömande av detta slag av ärenden. Inom de blivande jordbrukskommissionerna torde sakkunskapen på jordbrukets område säkerligen varda företrädd och torde väl få antagas, att de även i övrigt så sammansattes, att några betänkligheter icke kunde resas mot anförtroende åt dessa kommissioner av beslutanderätten i nu åsyftade ärenden.

Herr *Lindhagen* gjorde gällande, att den kontroll, som vore lagd i länsstyrelsernas hand, enligt erfarenheten i regel betydde föga. Ansökningarna komme att tämligen okontrollerat bifallas.

Beträffande de föreslagna stadgandena om möjlighet att i vissa fall erhålla dispens från lagens bestämmelser framställdes vissa erinringar.

Sålunda framhöllo *länsstyrelserna i Blekinge, Örebro och Kopparbergs län, jordbrukskommissionen i sistnämnda län, Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott och Sveriges skogsägareförbund*, att fall, som avsåges i 13 § första stycket, icke kunde betraktas såsom vanhävd. Att fordra tillstånd för användande av odlad jord till industriell anläggning o. d. syntes vara att väl starkt begränsa jordägarens frihet att förfoga över sin jord. Stadgandet borde utgå och inarbetas i 2 §.

Länsstyrelsen i Västmanlands län yttrade: I enlighet med denna formulering torde befallningshavanden näppeligen kunna meddela tillstånd exempelvis till ett mindre odlat jordområdes användning såsom idrottsplats, om också området för sådant ändamål vore aldrig så lämpligt och detsamma därjämte kunde utan olägenhet för någon därtill användas. Jordkommissionen har i förevarande hänseende anfört bland annat, att det vore givet att jordbruk finge nedläggas då marken erfordrades för ändamål, som måste anses vara av större vikt för det allmänna än markens bevarande för jordbruksproduktion. Det torde vara åt denna princip, som man velat giva uttryck uti det föreliggande lagförslagets 13 §, men bör då också detta lagrum erhålla en i enlighet därmed bättre avpassad formulering.

Hushållningssällskapetets förvaltningsutskott i Kopparbergs län hemställde, att uttrycket »bostäder åt ortsbefolkningen» måtte utelämnas, enär tillgodoseendet av bostadsbehovet måste anses såsom en nödvändig angelägenhet i all synnerhet som bostadsbyggande utan motsvarande behov näppeligen kan tänkas komma till stånd.

Rörande 13 § andra stycket framhöll *länsstyrelsen i Blekinge län*, att ordet »synnerligen» måtte utgå eller uttrycket på annat lämpligt sätt mildras.

Länsstyrelsen i Hallands län anförde: Jämväl ifall husen äro så obekväma och otidsenliga eller eljest i sådant skick, att de böra ombyggas, men detta skulle på grund av byggnadskostnadernas storlek i förhållande till jordens värde vara påtagligen oekonomiskt, synes möjlighet till dispens böra förefinnas. Även andra situationer kunna tänkas. Man ser ju, hur bebyggelsen å landsbygden i vissa orter går tillbaka. Anledningarna kunna vara mångahanda men

torde sammanhänga dels med att jordbruket med nutidens mekaniska hjälpmedel ej behöver så mycken människokraft som förr, dels ock med att folket numera har andra anspråk på livet än fordom. Länsstyrelsen håller därför före, att antingen själva bestämmelsen i 1 § om husens bibehållande bör uppmjukas eller ock dispensmöjligheten i 13 § utvidgas till att efter länsstyrelses beprövande gälla alla de fall, då särskilda skäl föreligga därtill.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kalmar läns norra del yttrade: Det är av synnerlig vikt, att i lagen inga sådana bestämmelser få inflyta, som försvåra eller omöjliggöra ett rationellt och tidsenligt utnyttjande av å jordbruksfastighet förefintliga möjligheter beträffande såväl jord som byggnader. Den i § 13 av lagförslaget anvisade dispensvägen för erhållande av tillåtelse till jordbrukssammanslagning av andra orsaker än som angivas i § 2 synes förvaltningsutskottet sålunda vara tillräddig endast under förutsättning, att verklig praktisk skälighetsprövning i varje särskilt fall äger rum.

Vid 1927 års riksdag framlades genom proposition, nr 191, förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk. Detta lagförslag var i huvudsak byggt på jordsakkunnigas förslag.

Riksdagen
1927.

Vid lagförslagets remitterande till lagrådet framhöll chefen för justitiedepartementet statsrådet Thyren, att den olikhet, som föreläge i fråga om jordbrukets naturliga förutsättningar i skilda delar av landet, komme i vanhävdslagstiftningen i betraktande huvudsakligen vid lagens tillämpning. Sålunda kunde lagen knappast mer än i allmänt hållna ordalag definiera begreppet vanhävd, men vid lagtillämpningen torde det visa sig, att vad som i en landsända med all rätt vore att anse som vanhävd icke komme att så betraktas i en annan del av riket.

I fråga om den utformning, *vanhävdslagbegreppet* erhållit i förslaget, anförde departementschefen:

Beträffande frågan hur långt vanvård av jordbruket skall hava fortskridit för att ett ingripande mot jordägaren skall anses befogat hava jordsakkunniga i huvudsak ställt sig på den nuvarande lagens standpunkt. Häremot har ej heller i yttrandena framställts någon anmärkning.

I vissa yttranden har gjorts gällande, att stadgandet i 2 § första stycket i förslaget innebure en för långt gående inskränkning i jordägarens intresse att på ekonomiskt bästa sätt tillvarataga jordens avkastningsmöjligheter, särskilt i fråga om rätt att omlägga driften. Det må då först framhållas, att förslaget i allmänhet ej avser att förhindra en rationell omläggning av jordbruksdriften såsom sådan. Däremot medger ej förslaget rätt till nedläggande av jordbruk å annan äga än sådan, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift. Detta stadgande, som helt överensstämmer med motsvarande bestämmelse i den norrlandska uppsiktslagen, kan måhända synas rigoröst, särskilt med hänsyn till förhållandena i vissa delar av södra Sverige. Då nu ifrågasättes, att lagen skall utsträckas till hela landet, skulle en viss modifikation av stadgandet kunna synas påkallad för att jordägarens intresse att på det ekonomiskt mest givande sättet utnyttja sin jord ej må motverkas. Emellertid har jag icke funnit mig böra härutinnan föreslå någon avvikelse från den nuvarande lagen. Jag utgår därvid från att vid stadgandets tillämpning skäligen hänsyn kommer att tagas till lokala och ekonomiska förhållanden. Genom att detta stadgande erhöles en mera obestämd avfattning kunde lagen lätt komma att öppna möjlighet till uppreparande av de missförhållanden, vilka föranlett den

nuvarande formuleringen. Faran härför synes större än att en alltför restriktiv och till orimliga konsekvenser ledande tolkning skall kunna göra sig gällande. Här föreligger otvivelaktigt ett fall, då lagtillämpningen kan komma att ställa sig olika i Norrland och i vissa delar av det övriga Sverige. En åtgärd med avseende å jordens utnyttjande kan i södra och mellersta Sverige vara fullt befogad, under det att den i Norrland kan vara att hänföra till uppenbar vanhävd. Sammalunda är förhållandet, då det gäller att avgöra vilka andra omständigheter än jordens naturliga beskaffenhet må föranleda till antagande, att en äga måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Vidkommande spörsmålet om rätt att sammanslå brukningsdelar hava jordsakkunniga framhållit den samhälleliga betydelsen av de gamla brukningsdelarnas bevarande såsom självständiga jordbruk. De sakkunniga hava föreslagit en skärpning av den gällande lagens bestämmelser i syfte att från förintelse skydda jämväl de små brukningsdelar, som ej giva sina brukare mer än nödtorftig bärgning. Mot denna förslaget ståndpunkt hava i flera av de avgivna yttrandena framställts invändningar. Därvid har framhållits, att möjligheter att sammanslå brukningsdelar borde, utan att det berättigade syftet med en vanhävdslagstiftning därmed riskerades, kunna göras något vidare samt att lagen ej borde förhindra en av starka ekonomiska skäl betingad utveckling. Villigt må ock medges, att ett på föreslaget sätt vidgat skydd för dylika smålägenheter stundom kan vara oförenligt med ett ur ekonomisk synpunkt fullt rationellt tillgodogörande av jorden. I detta avseende torde emellertid de sociala synpunkterna kräva särskilt beaktande. Under nuvarande och säkerligen för lång tid framåt rådande förhållanden, då i städer och stadsliknande samhällen finnes ett ej obetydligt befolkningsöverskott, som ej där kan vinna utkomst, är det av största betydelse att för den växande befolkningen tillvaratagas de försörjningsmöjligheter, som kunna erbjuda sig på landsbygden. Under sådana omständigheter måste tillses, att redan befintliga odlingsmarker vidmakthållas och att icke genom nedläggande av existerande brukningsdelar den jordbrukande befolkningen förminskas. Jag kan därför ej biträda de framställda anmärkningarna i den mån de innebära, att såsom regel möjligheten att sammanslå brukningsdelar skall göras vidsträcktare än jordsakkunniga föreslagit. Emellertid torde utan att det nu antydda syftet äventyras möjligheten att erhålla dispens i förevarande avseende kunna något vidgas. Ej blott då det av hänsyn till jordbruksnäringens gagn är synnerligen önskvärdt, att en sammanslagning kommer till stånd, utan jämväl då så är förhållandet på grund av andra omständigheter, synes dispens kunna medgivas. Såsom särskilda omständigheter, vilka kunna komma i betraktande, må framhållas personliga förhållanden, vilka göra en flyttning önskvärd eller rent av nödvändig, förändrade förhållanden inom näringslivet på orten eller ett yppande av andra försörjningsmöjligheter för brukningsdelens åbo.

Vad angår den föreslagna *dispensrätten* framhöll departementschefen att, då enligt framlagt förslag till ändringar i arrendelagstiftningen dispensrätten lagts i länsstyrelsernas hand, anledning ej syntes föreligga att beträffande dispensärenden enligt uppsiktslagen överlämna avgörandet åt andra myndigheter.

I anledning av propositionen hemställdes i en inom första kammaren av herr Georg Dahl väckt motion, nr 299, att riksdagen ville besluta sådant tillägg till lagens 3 §, att användandet av odlad jord till bostäder, industrianläggningar och andra dylika ändamål bleve tillåtet.

I motionen anförde motionären, bland annat:

För mig står det klart, att ett jordområdes användande till en industrianläggning, som kan giva utkomst för tiotals eller kanske hundratals familjer, är med hänsyn till det allmänna bästa avsevärt att föredraga framför att en ensam jordbrukarfamilj där kan draga sig fram. Enahanda synpunkter måste man anlägga på bostadsbyggande. Det är ett utslag av ensidig och överdriven jordbruksprotektionism, att bevarandet av ett litet jordbruk skall få försvåra för de bostadssökande att erhålla lämplig tomtmark. Jag vill i detta sammanhang erinra om, att då fråga varit om införande av en mot bolag riktad expropriationslagstiftning, så har man motiverat en sådan även därmed, att behov föreläge att för bostadsändamål komma åt bolagens fastigheter och därvid jämväl deras jordbruksjord. Denna omtanke om de bostadsbehövande har man nu släppt.

Jordsakkunniga hava försvarat nu förevarande lagbestämmelse även därmed, att byggandet av bostäder och uppförandet av industrianläggningar i första hand borde ske å annan mark än odlad jord. Dispensförfarandet behöved då endast i undantagsfall komma i tillämpning. Denna ståndpunkt finner jag ohållbar. Bostadslägenheterna behöva trädgårdsmöjligheter, och industrietablissemangen måste av kostnadsskäl och med hänsyn till de tekniska möjligheterna att anordna järnvägsspår, kajer, magasin och upplagsplatser m. m. i regeln hava lättplanerad mark, d. v. s. just åkerjord.

Sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet förklarade i sitt i ärendet afgivna utlåtande, nr 2, att utskottet ansåge det i sistnämnda motion föreslagna undantaget från lagens tillämpning icke erforderligt, då lagens dispensmöjligheter enligt utskottets mening vore tillräckliga för att tillgodose ifrågavarande ändamål. Utskottet lämnade Kungl. Maj:ts förslag, såvitt detsamma avsåg vanhävdsbegreppet och dispensrätten, utan erinran.

Propositionen vann även i dessa delar riksdagens bifall.

De yrkanden, som framställts i föreliggande motioner, avse i första hand, att de i uppsiktslagen införda bestämmelserna om vad som är att hänföra till vanhövd måtte så ändras, att såväl nedläggande av jordbruk som sammanslagning av brukningsdelar må medgivas i större utsträckning än nu är fallet. **Utskottet.**

Nedläggande av jordbruk får enligt gällande lag ske, då äga antingen på grund av sin naturliga beskaffenhet eller ock till följd av annan omständighet är alldeles olämplig för jordbruk. Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att ett stadgande av detta innehåll först upptogs i det betänkande, som avgavs av de sakkunniga, vilka 1918 tillkallades för att verkställa undersökning angående verkningarna av 1909 års uppsiktslag. De sakkunniga framhöllo, att nedläggande av jordbruk i vissa fall borde tillåtas, även om en ägas naturliga beskaffenhet ur jordbrukssynpunkt vore tillfredsställande, nämligen då erforderlig dikning skulle medföra oproportionerliga svårigheter och kostnader, då ägan vore frostländig eller då belägenheten i förhållande till vägar eller andra kommunikationsleder vore synnerligen ogynnsam. Nedläggning borde dock enligt de sakkunnigas mening ej få ske, med mindre alldeles särskilda skäl talade därför. I anslutning härtill utformade de sakkunniga det stadgande om rätt att i vissa fall nedlägga jordbruk, vilket sedermera med mindre, formella

jämkningsupptogs i följande lagförslag i ämnet och återfinnes i gällande lag. Vid framläggande av förslaget till 1927 års uppsiktslag anmärkte föredraganden departementschefen, att vid tillämpning av ifrågavarande bestämmelse hänsyn givetvis måste tagas till lokala och ekonomiska förhållanden.

Det torde alltså icke föreligga tillräcklig anledning att tolka innebörden av gällande lag på det sätt, att enligt denna rätten att nedlägga jordbruk skulle göras beroende blott av rent jordbrukstekniska omständigheter, medan hänsyn till ekonomiska förhållanden skulle vara utesluten.

Utskottet anser sig icke med stöd av de skäl, som motionärerna anført, böra förorda en utvidgning av uppsiktslagens bestämmelser i ämnet.

De stadganden i uppsiktslagen, som avse att förhindra sammanslagning av brukningsdelar, hava helt förestavats av sociala skäl. Under förarbetena till lagen framhölls, som ovan nämnts, att det under rådande förhållanden vore av största betydelse, att för den växande befolkningen tillvaratoges de försörjningsmöjligheter, som kunde erbjuda sig på landsbygden, samt att man därför borde tillse, att redan befintliga odlingsmarker vidmakthölles och att genom nedläggande av existerande brukningsdelar den jordbrukande befolkningen icke förminskades. De synpunkter, som sålunda ligga till grund för ifrågavarande lagbestämmelser, äga enligt utskottets förmenande alltjämt berättigande. Utskottet vill för övrigt erinra, att undantag från lagens bestämmelser i denna del kan medgivas. Länsstyrelsen äger nämligen efter hörande av jordbrukskommissionen tillåta sammanslagning, då det av hänsyn till jordbruksnäringens gagn eller på grund av andra omständigheter kan anses synnerligen önskvärt, att sammanslagning kommer till stånd.

Motionärerna hava slutligen föreslagit sådan ändring av uppsiktslagen, att användande av åkerjord till bostads- eller industriella ändamål ej skall vara beroende av länsstyrelsens prövning. Då undantag från föreskrifterna i den sociala arrendelagstiftningen skola prövas av länsstyrelse samt uppsiktslagen tillkommit som ett komplement till denna lagstiftning, synes det utskottet lämpligt, att prövning av undantag från uppsiktslagen handhaves av samma myndighet. Den omgång, det föreskrivna dispensförfarandet kan medföra, torde icke vara av den betydelse, att det utgör skäl för en lagändring.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 mars 1931.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman*, *Linder**, *von Geijer**, *Frändén** och *Lindhagen*, fröken *Hesselgren** samt herrar *Gustaf Tamm* och *Norman*;

från andra kammaren: herrar *Hage*, *Andersson* i Rasjön*, *Johanson* i Hallagården, *Petersson* i Lerbäcksbyn, *Aronson*, *Pettersson* i Hällbacken*, *Sandström* i Nyland* och *Hansson* i Trollhättan.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *von Geijer*, *Tamm*, *Petersson* i Lerbäcksbyn, *Aronson* och *Sandström* i Nyland, vilka ansett, att motionen bort tillstyrkas i vad den avser skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om omarbetning av lagen den 17 juni 1927 om uppsikt å vissa jordbruk i så måtto,

att vanhävdsbegreppet förtydligas och erhåller en mjukare utformning samt
att nationalekonomiskt önskvärda sammanslagningar av bruksdelar ej förhindras.
